

Komenského Janua a Koniášův Klíč ve fondu Biskupské knihovny v Hradci Králové

Martina Opršalová Dašková

Slavnou latinskou jazykovědu Jana Amose Komenského (1592–1670) s názvem **Janua linguarum reserata**, tj. „Brána jazyků otevřená“, jistě není potřeba nějak zdlouhavě představovat. Poprvé byla vydána v roce 1631, o dva roky později následovala česká verze. Komenský se zde pokoušel najít jiný způsob výuky latiny. Ze svého mládí si totiž pamatoval nezáživné a málo efektivní memorování latinských slovíček, snažil se tedy najít zajímavější způsob, jak se učit. Výsledkem měl být rychlejší postup žáků k dalším poznatkům z filosofie, teologie, medicíny a práv, které byly dosažitelné právě jen v latině. Jednoduše řečeno, chtěl docílit lepší a rychlejší přípravy na univerzitní studium. Komenský pojal svou jazykovědu jako tematickou a věcnou učebnici, která encyklopedicky popisovala svět. Nejprve vybral osm tisíc slov a z těch následně vytvořil tisíc vět tak, aby studentům umožnil postupovat od jednoduššího ke složitějšímu. Řečeno dnešním slovníkem, Janua se ve své době stala bestsellerem, byla přeložena do všech západoevropských jazyků a stále znovu vydávána.[1] V této knize však nejde jen o jazyk, ale i o poznání jako takové, nejprve v rodné řeči a poté utvrzované latinským rozborem. Janua měla naučit mladého člověka tomu, co potřeboval, měla též umět vyjadřovat myšlenky člověka 17. století. Úspěchem knihy byl Komenský sám překvapen; jak ve svých dopisech píše, měl na mysli pouze prospěch své vlasti prostřednictvím lepší výuky ve školách.[2] Přestože obě verze, latinská a česká, byly určeny pro české školy a patrně vznikaly paralelně, ta česká se dočkala pouhého jednoho vydání a dnes víme jen o dvou dochovaných exemplářích. Poslední věta Jana Amose Komenského v této verzi zní: „*Mějž se zatím, čtenáři milý, dobře.*“[3] Latinský exemplář jazykovědy ve fondu Biskupské knihovny pochází ze sbírek hradeckého biskupa Tadeáše Marii Trauttmansdorffa (1761–1819). Na titulním listu nacházíme datum vydání k roku 1676 a také portrét Jana Amose Komenského. Vazba je pouze papírová s koženým přebalem.

Jestliže je Komenského jazykověda známá i mezi širšími vrstvami obyvatelstva, ještě více to platí o další knize nacházející se ve fondu Biskupské knihovny. Jedná se o **Clavis Haeresim claudens & aperiens**, tj. „Klíč kacířské bludy k rozeznání otevírající a k vykořenění zamykající“. Jeho autor Antonín Koniáš (1691–1760) působil v letech 1725 až 1733 v královéhradecké diecézi. Z této doby též pochází jeho pověst zavlého hubitele českých evangelických knih, na jejímž rozšíření se později podílel Alois Jirásek, nebo řada historek z misijní praxe, například která jej zarytí kacíři zavřeli do prasečího chlívku.[4] Koniáš pochopitelně nebyl jediný misionář v kraji, ale z důvodu své horlivosti byl patrně nejznámější. Často pořádal pálení knih na náměstích za zpěvu katolických písní. Podle nekrologu nechal spálit třicet tisíc knih, podle svého prvního životopisce dokonce šedesát tisíc. Tato čísla jsou velmi pravděpodobně přehnaná. První údaj nejspíše označuje množství knih zabavených a opravených, nikoli zničených. Mnohé knihy Koniáš totiž pouze „opravil“ vytržením stránky či začerněním nevyhovujícího textu. V roce 1728 Koniáš požádal královéhradeckou biskupskou konsistoř o povolení vydat seznam kacířských knih a již o rok později jej také vydal. Klíč byl vůbec první český seznam tzv. prohibit, jinde v Evropě byly podobné seznamy vydány již v 16. století. Měla to být příručka usnadňující duchovním lepší orientaci v závadných knihách. Koniáš totiž věděl, že mnozí z farářů z neznalosti ponechávají farníkům mnohé předbělohorské knihy, bible či kancionály. V Klíči se mnohdy nachází zdůvodnění škodlivosti dané knihy, často autor uvádí konkrétní místo, které je potřeba vytrhnout či začernit. Druhé, rozšířené vydání Klíče obsahovalo další české tzv. kacířské tisky, které doplnil Koniáš na základě své bohaté misionářské praxe. Kromě toho napsal několik dalších knih, pořizoval rukopisné seznamy evangelických knih, v korespondenci s vrchností upozorňoval na praktiky nekatolíků, kam skrývají knihy apod.[5] Exemplář nacházející se v Biskupské knihovně byl vydán v Hradci Králové v roce 1749 u nakladatele Jana Klimenta Tybelliho a původně pochází též ze sbírek biskupa Tadeáše Marii Trauttmansdorffa. Kniha má hnědou celokoženou vazbu se zdobnými vlasy.

Obě knihy je možno vidět pouze při obzvláště odůvodněných badatelských návštěvách a po dohodě se sekretariátem biskupa. Další možnost vidět tyto zajímavé a také velmi cenné exempláře nastává pouze při zřídka výstavách,

doprovázejících různá výročí či další slavnostní příležitosti královéhradecké diecéze či biskupství.

Kontakt na autorku: martina.daskova@seznam.cz

Více o knihovně: <http://www.bihk.cz/pastorace/biskupska-knihovna>

---

[1] KOMENSKÝ, Jan Amos. *Dvěře jazyků odevřené*. Praha: Paseka, 2003. 115 s. ISBN 80-7185-613-4.

[2] ČAPEK, Emanuel. *Jan Amos Komenský: stručný životopis*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1957. 113 s.

[3] KOMENSKÝ, Jan Amos, *Dvěře jazyků odevřené*. Praha: Paseka, 2003. 115 s. ISBN 80-7185-613-4.

[4] SVATOŠ, Martin. Zde byly jeho Indie. Jezuitské misie v českých zemích a P. Antonín Koniáš. VALENTOVÁ, Kateřina, Miloš SLÁDEK a Martin SVATOŠ. *Krátké věčného spasení upamatování: k životu a době jezuity Antonína Koniáše*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2013, s. 17-39. ISBN 978-80-85778-91-5.

[5] SVATOŠ, Martin. Poslední Kristův pohled na kříži aneb Koniášův pohled na knihy. VALENTOVÁ, Kateřina, Miloš SLÁDEK a Martin SVATOŠ. *Krátké věčného spasení upamatování: k životu a době jezuity Antonína Koniáše*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2013, s. 67-90. ISBN 978-80-85778-91-5.

© 2000-2010 Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové · pujcovna@svkhk.cz · knihovna@svkhk.cz